

ISSN 2010-7498

KASB-HUNAR TA'LIMI

ILMIY-USLUBIY, AMALIY, MA'RIFIY JURNAL
2019, №2

Hurmatli jurnalxonlar!

“Kasb-hunar ta’limi” jurnali tahririyati sizni o‘zaro hamkorlikka taklif etadi.

Jurnal sahifalarida kasb-hunar ta’limini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-uslubiy maqolalar, innovatsion ta’lim texnologiyalari, metodik tavsiyalar bilan birga ilg‘or tajribalar hamda tizimda amalga oshirilayotgan ibratli ishlar va yangiliklarni yoritishingiz mumkin.

O‘z ilmiy qarashlaringiz, innovatsion g‘oyalar, metodik tavsiyalar, ilg‘or tajribalaringizni “Kasb-hunar ta’limi” jurnalxonlari bilan bo‘lishing!

KASB-HUNAR TA'LIMI

Профессиональное образование
Professional education

Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma'rifiy jurnal
2019-yil, 2-son

Muassislar:

Kasb-hunar ta'limi markazi,
Kasb-hunar ta'limi tizimini innovatsion rivojlantirish,
pedagog kadrlarning malakasini oshirish va qayta
tayyorlash instituti

Bosh muharrir: M.XOLMUXAMEDOV
Bosh muharrir o'rinbosari: SH.QURBONOV
Ijrochi direktor: H.SIROJIDDINOV

Tahrir hay'ati:

B.B.SOBIROV, R.X.JO'RAYEV, SH.S.SHARIPOV,
F.X.RIZAYEV, H.SH.RAXMONOV,
SH.T.ERGASHEV, O'.D.XIDIROV,
O'.S.XUDAYBERDIYEV, X.F.MASUDOV,
A.NIZAMOV, A.R.XODJABAYEV, A.A.TURG'UNOV

Jurnal 2000-yildan nashr etila boshlangan.
O'zbekiston matbuot va axborot agentligida
2007-yil 3-yanvarda qaytadan ro'yxatga olinib,
0109-raqamli guvohnoma berilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar
Mahkamasi huzuridagi Oliy Attestatsiya komissiyasi
tomonidan 2017 yil 29 avgustdagi 241/8 qarori
bilan Pedagogika fanlari bo'yicha dissertatsiyalar
yuzasidan asosiy ilmiy natijalarni chop etishga
tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Manzil: 100095, Toshkent sh., Olmazor tumani
Universitet ko'chasi, 2-uy
Tel.: 90-979-75-89;
94-677-90-32;
E-mail: kasbhunartilimi@mail.ru,
ksbjurnal@inbox.uz.

Nashr uchun mas'ul
H.Sirojiddinov

Sahifalovchi: A.Abrayqulov

Tahririyat fikri muallif nuqtai nazariga to'g'ri
kelmasligi mumkin.

Tahririyatga yuborilgan maqolalar egasiga
qaytarilmaydi.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda "Kasb-hunar ta'limi"
jurnalidan olingani izohlanishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: _____ 2019-yil.
Bichimi 60x84 1/8
Bosma tabog'i 10. Adadi 325 nusxa.
Buyurtma
_____ nashriyotida tayyorlandi.

МУНДАРИЖА

Инновацион таълим

Д.Зарипова. Касбий таълим жараёнига таълим инновациялари-
ни жорий этиш шартлари2

Педагогика

О.Кўйсинов. Компетентли ёндашув асосида бўлажак касб таъ-
лими ўқитувчиларининг касбий-педагогик ижодкорлигини ри-
вожлантириш тизими5

Б.Илхомов. Касб-хунар таълими тизими бошқарув ходимлари-
нинг иктисодий компетентлигини ривожлантириш9

Г.Алтибаева, Н.Умбарова. Оилавий муносабатларда болаларга
касб кўникмаларини шакллантиришнинг муҳим омили сифати-
да13

Н.Сулейманова. Педагогический артистизм и профессиональ-
ное творчество учителя иностранного языка17

Л.Малашенко. Процесс адаптации студентов к обучению в
Вузе21

Психология

М.Азимова. Ўқувчини касбий фаолиятга йўналтиришда инди-
видуал психологик хусусиятларни инобатга олишнинг муҳим
жиҳатлари25

А.Содиқова. Шахсинг касбий фаолиятини ўрганишга психо-
логик ёндашув28

Г.Зиявитдинова. Замонавий психологияда оилавий ҳаётга тай-
ёрликнинг ўрганилиши32

Методика

Д.Бахритдинова. Технология фанлари самарадорлигини оши-
ришда интеграциянинг аҳамияти36

А.Хасанов, Ш.Ўроқова. Таълим тизимида фанлараро интегра-
ция39

Х.Мухамедова, З.Самикова. Umumta'lim maktablarida
texnologiya fanida o'quvchilarning kreativ kompetentligini
shakllantirish43

З.Бабаева. Соотношение традиций и инноваций в образователь-
ном процессе при изучении русского языка и литературы47

М.Махмудова. Бошқа миллат болаларига ўзга тилни ўқитиш-
нинг омиллари51

М.Ўзакова, С.Каримова. Методика работы над функциональ-
ными стилями речи на уроках русского языка как неродного в
школе54

Г.Курбанова, А.Курбанова, К.Комилов. Интеграция химии и
русского языка59

Ф.Нурматова, И.Позднышева, Д.Хидаева. Актуальность ис-
пользования интерактивных методов на занятиях русского язы-
ка63

Г.Саримсакова. Организация учебного процесса по преподава-
нию русского языка в национальной школе67

Тажриба майдони

А.Г'аниев, S.Normurodova. Kilogramming Plank doimiysi yor-
damida aniqlanishi haqida72

Х.Офтобхўжаева. Ўқув фанларнинг таълим технологияси бўй-
ича касб-хунар коллежлари ўқитувчилари учун саволли топши-
риклар ва уларга жавоблар76

ШАХСНИНГ КАСБИЙ ФАОЛИЯТИНИ ЎРГАНИШГА ПСИХОЛОГИК ЁНДАШУВ

А.СОДИҚОВА

Бухоро давлат университети ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада шахснинг касбга муносабати, етук мутахассис сифатида шаклланиши ва касбий камолотга эришиш жараёнининг психологик аспекти баён этилган.

Калит сўзлар: шахс, касбий фаолият, психологик ёндашув, касбга муносабат.

Аннотация. В статье рассматриваются психологические аспекты профессионального отношения человека, появление зрелых специалистов и процесс профессионального взросления.

Ключевые слова: личность, профессиональная деятельность, психологический подход.

Annotation. The article describes the psychological aspects of the person's professional attitude, the emergence of mature specialists and the process of professional maturation.

Key words: personality, occupational activity, psychological approach.

Бугунги иқтисодий ўзгаришлар туфайли қайсидир касб-хунар соҳалари ва мутахассисликлар учун жамият талаби анча сусайган бир пайтда ишлаб чиқаришда кадрлар фаолиятини тўғри бошқариш имкониятининг йўқолаётганлиги ҳамда касб танлаш ва мутахассисларни тайёрлашдаги муаммолар анча жиддий масалалардан бири сифатида гавдаланмоқда. Шунингдек, касбий камолотга эришиш шахс фаолиятининг узок муддатли даврини қамраб олган бўлиб, бунда ижтимоий мавқе, яшаш тарзи ва авлодлар ўртасидаги аънаналар давом эттирилиши билан ҳам тавсифланишини кундалик ҳаётнинг ўзи намоен этмоқда. Шу сабабли таълим муассасаларида таҳсил олаётган ёшларнинг мутахассис сифатида камол топишида уларнинг шахсий ҳамда касбий шаклланишини таъминлашга тўсиқ бўлувчи бир қатор омилларни санаб ўтиш мумкин:

- мутахассисларга қўйиладиган касбий ва шахсий талабларнинг ўсиб бораётганлиги;
- касб танлашга сабаб бўлувчи омилларнинг даврий характерга эгаллиги ва касблар тўғрисидаги ижтимоий идеалларнинг ягона меъерининг мавжуд

эмаслиги.

Ўспирин касбий тасаввурларининг ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларга ва бозор муносабатларига ҳамоҳанг ўзгараётганлиги ҳамда касб-хунар ва тегишли мутахассислик йўналишлари ўртасидаги тафовутнинг кескин ортаётганлиги.

Ёшларнинг мутахассислик йўналишларини танлашларида аниқ тасаввурга, мақсадга, фаолият йўналишига ва истиқбол режаларини белгилаш қобилиятига эга эмаслиги ва бошқалар.

Жамиятимиз ривожланиши билан боғлиқ талаблар ва юқорида келтирилган жиҳатларнинг талабани касбий шаклланишига таъсирини психологик тадқиқ этиш шу куннинг энг долзарб муаммоларидан эканлигини кўрсатади.

Юқорида келтирилган ҳолатлар ҳозирги кунда шахснинг касбий шаклланиши, айниқса, талабалик даврида касбий шаклланиш муаммосининг қанчалик долзарб эканлигини кўрсатади. Ҳар бир шахс фаровонликда ва яхши таъминланган шароитда яшашни истайди. Шу сабабли ҳам инсонлар фаровон турмушни таъминлашга хизмат қилувчи меҳнат фаолияти билан шуғулланишга интиладилар ва моддий

бойликларни ўзлаштиришга имкон яратувчи касб-хунар соҳалари ва мутахассисликни эгаллашга ҳаракат қиладилар. Баъзи ҳолатларда маълум бир касбни танлаш ва уни эгаллашда шахснинг имконияти етарли бўлмайди. Инсоннинг қизиқишларига ва психологик имкониятларига тўғри келмайдиган касбнинг танланиши, табиийки, унинг шахс сифатида камол топишига салбий таъсир кўрсатади. Шу нуқтаи назардан шахснинг ички интилиш ва имкониятларига у танлаган касби билан шахси орасидаги муносабати ўта долзарб масала ҳисобланади. Биз қуйида шу масала бўйича психолог олимларнинг қарашларини, ўтказган тадқиқотларини таҳлил қиламиз.

Маълумки, шахснинг касбий шаклланиши тўрт асосий босқичдан иборат бўлиб, уларга қуйидагиларни киритиш мумкин: а) касбий интилишларнинг шаклланиши; б) касбий таълим; в) касбий мослашиш; г) шахснинг касбий фаолиятга қисман ва тўлиқ ўзини-ўзи бағишлаши. Мазкур босқичларга мос ҳолда касбий ўзини ўзи аниқлаш жараёни ҳам содир бўлади. Касбий ўзини ўзи аниқлаш жараёни психологик адабиётларда етарли даражада чуқур ёритилган бўлиб, айниқса, психологлар касбий интилишнинг шаклланиши ва касб танлаш босқичларига алоҳида эътибор қаратганлар.

Касб-хунар таълими жараёнида профессиограмма қуйидаги тузилишга эга бўлиши лозим.

I. Махсус фазилатлар: психологик барқарорлик; жисмоний зўриқишларга чидамлик; иш жойида диққатни тез тақсимлаш; кўрув идрокига тезкор жавоб қайтара олиш; оператив тафаккурга мойиллик; вақтни идрок қилиш қобилиятига эгалик; образли хотирага эгалик; сезгирлик; ҳаракатни муваффақиятлаштиришга уқувчанлик.

II. Касбий билимларга зехнлик:

ишлаб чиқариш таълими жараёни моҳиятини комил инсонни шакллантиришнинг таркиби эканлигини тушуниш; ишлаб чиқариш таълими методикаси ва назарияси асосларини эгаллаш; ёш ва гендер хусусиятлари, тайёргарлик даражасини ҳисобга олган ҳолда машғулотлар ўтказиш; ишлаб чиқариш таълимида ўқувчиларнинг психологик, педагогик, физиологик хусусиятлари ривожини инобатга олиш; психология фанининг илмий асослари билан қуролланганлик; ўқув машғулотларида психологик ва физиологик қонуниятлар моҳиятини тушуниш; ота-оналарга ва жамоатчиликка психологик таъсир ўтказиш механизминини билиш; ўқувчилар билан касбга оид синфдан ташқари машғулотлар уюштириш методикасини ўзлаштириш; янги таълимий технология таъсирчанлигини ўқиш.

III. Шахсий психологик ва педагогик салоҳият: ишлаб чиқариш таълими машғулотлари учун зарур материалларни ажрата билиш; ўқувчиларнинг кучи, ёшига биноан машғулотларни режалаштириш; ўқувчиларнинг амалий кўникмалари ва шахсий сифатлари ривожланишининг истиқбол режасини туза олиш; машғулотлар сифатини кўтариш учун ўқувчиларни ўзини ўзи тайёрлашга ўргатиш; шахсга таъсир ўтказишни режалаштиришга уқувнинг ривожланганлиги; ўқувчилар жамоасига раҳбарлик қилишда шахсий фаолиятини идора қилиш; ишлаб чиқариш таълимига жамоани тортишга қобилиятли бўлиш.

IV. Ташкилотчилик қобилиятлари: меҳнат таълими машғулотларида ўқувчилар жамоасини ташкил қилиш ва уни ҳар хил вазиятларда бошқара олиш; синф ва синфдан ташқари ишлаб чиқариш таълими машғулотларини ташкиллаштириш; машғулотлар давомида курс фаолларини аниқлаш ва уларни уюштира олиш; ўқувчилар бўш вақтини ўтказишни ташкил қи-

лиш ва улар ўртасида кўрик-танловларни ташкил қила олиш; фаолларнинг ташкилотчилик фаолиятини амалга оширишда кўмаклашиш; лаёқатли, иқтидорли ўқувчиларни аниқлаш ва улар билан индивидуал машғуллот олиб бориш.

V. Коммуникатив (мулоқотчанлик) хислатлар: ўқувчилар кўнглига йўл топа олиш; ўқувчи ва уларнинг ота-оналари билан мулоқот ўрната билиш; ўқувчилар жамоасида ва жамоалараро муносабатларни бошқаришга ўқувнинг мавжудлиги; ишлаб чиқариш таълими бўйича бошқа ўқув юртлири билан ташқи алоқа ўрнатиш қобилиятига эгаллик.

VI. Гностик (билишга оид) фазилатлар: ўқувчиларнинг касбий лаёқати, тайёргарлик кўрсаткич даражасини аниқлашга (ташхис қилишга) қобиллик; ўз фаолияти натижалари маҳсуллари танқидий таҳлил қилишга мойиллик; назарий ва амалий хулосалар чиқаришга зеҳнлилик; касб-ҳунарга оид психологик манбалардан фойдаланишга ўқувчанлик; ижодий изланиш ва ўзгаларни илҳомлантириш имкониятига эгаллик.

VII. Касбий сифатлар: ишлаб чиқариш таълими машғулотлари мазмунини пухта эгаллаганлик ва фаол услублардан фойдалана олиш; барқарор эътиқодли бўлиш; психологик тактга (одобга, назокатга) эгаллик муомала ва ҳуққ маромини ўзлаштирганлик; адолатли, топқир, муаммоларни омилкорлик билан еча олиш; машғулотлар ўтказиш технологияси ва техникасини уйдлаш; чидамли; низоли вазиятларда ўзини ўзи қўлга олиш; кузатувчан; ҳиссиётни бошқара олиш.

VIII. Шахс сифатлари: ўқувчиларга меҳр-оқибатли, меҳнатсевар, амалий ақл-заковатда устувор, барқарор (қатъиятли); бошқалар дардини ҳис қила олиш ва ёрдам бериш; тиришқоқлик; камтарлик; юмор ҳиссига эгаллик; мустақилликка ин-

тилувчанлик.

IX. Ижодий (креатив) хислатлар: касбий маҳоратини такомиллаштиришга интилувчанлик ҳар бир ўқувчида амалий малакалар шакллантириш дастурини яратишга чанқоқлик – эмпатия туйғусини эгаллаганлик; инверсияга қобил, тарбияланувчи шахсига оид олдинги омилларга янгича ёндашиш; ўқувчиларга психологик таъсир ўтказиш, натижаларни олдиндан пайқаш; инновация (янгилик), прогноз (башорат), диагноз (ташхис) қилишга иштиёқ.

Касбий фаолиятни таҳлил қилмасдан туриб, мукамал психодиагностика муаммоларини ҳал қилиш мумкин эмас, чунки мукамаллик моҳияти ва унинг тузилишига эътибор қилиш зарур. Фаолият самарадорлигини ташхис қилиш ва баҳолаш учун тестларни саралаш, асослаш, татбиқ қилинадиган мезонларни аниқлаш жоиз. мукамаллик натижаларини умумлаштириш асосида касбларни таснифлаш (классификациялаш) имкони вужудга келади.

Республикамизда олиб борилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар аҳолидан юксак маданиятни, ўз касбининг моҳир устаси бўлишни талаб этади. Шу нуқтаи назардан касбий фаолиятнинг икки хил жиҳати психологик ва педагогик жиҳатлари фарқланади.

Касбий фаолиятнинг психологик жиҳатлари ходимларнинг келажакда ўз бурч ва мажбуриятларини самарали бажаришлари учун уларга зарур бўлган психологик-педагогик тамойиллар, категориялар ва тушунчаларни сингдириш ҳамда касб маданияти ва этикаси талабларига мувофиқ хатти-ҳаракатларини изоҳлаш, хизмат вазифаларини тўғри бажаришга ўргатиш, ўз касбига меҳр-муҳаббат, инсонга ҳурмат билан қарашни тарбиялашда намоён бўлади. Касбий фаолиятнинг педагогик жиҳатлари эса ходимлар ҳуққидаги

